

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У ГАЛУЗІ СУДОВОЇ СТОМАТОЛОГІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE FIELD OF FORENSIC ODONTOLOGY IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENCES UNDER MARTIAL LAW

Степанюк Р.Л., д.ю.н., професор,
професор кафедри оперативної-розшукової діяльності та розкриття злочинів
Харківський національний університет внутрішніх справ

Удод О.А., д.мед.н., професор,
завідувач кафедри стоматології
Донецький національний медичний університет

Костенко Р.С., д. філос.,
асистент кафедри стоматології
Донецький національний медичний університет

Драмарецька С.І., к.мед.н., доцент,
доцент кафедри стоматології
Донецький національний медичний університет

У статті визначено перспективні напрями розширення сфери використання спеціальних знань у галузі судової стоматології в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні, зокрема, щодо ідентифікації жертв війни. Проаналізовано сучасні технології дослідження одонтологічного статусу загиблих. Обґрунтовано, що в сучасних умовах використання спеціальних знань у галузі стоматології для вирішення нагальних завдань розслідування злочинів має потенціал до суттєвого розширення. Йдеться про такі форми використання спеціальних знань: консультативна допомога стоматолога у плануванні й організації тактичної операції, спрямованої на збір прижиттєвих стоматологічних даних зниклої безвісти особи та подальше їх використання для ідентифікації; технічна допомога лікаря-стоматолога під час проведення окремих процесуальних дій; участь лікаря-стоматолога в проведенні судово-медичної експертизи невпізаного трупа. Масштабність завдань з ідентифікації жертв війни зумовлює особливу актуальність цих напрямів. Суттєво підвищити ефективність використання спеціальних знань у цій галузі можливо за умов залучення слідчими та прокурорами лікарів-стоматологів як спеціалістів до проведення процесуальних дій, зокрема, огляду невпізаного трупа на місці події, вилучення й огляду стоматологічної документації, одержання зразків для експертизи, а також використання їх допомоги у плануванні й організації тактичної операції, спрямованої на збір прижиттєвої та посмертної одонтологічної інформації особи. Нагальною є потреба належного оформлення та збереження документів, які відображають стоматологічний статус військовослужбовців і працівників правоохоронних органів. Необхідне впровадження в практику спеціалізованих комп'ютерних програм автоматизованого пошуку і порівняльного аналізу. Потребує подальшого розвитку система навчання спеціалістів у галузі судової стоматології в контексті підготовки профільних спеціалістів для установ судово-медичної експертизи.

Ключові слова: розслідування злочинів, судова експертиза, криміналістика, судова медицина, судова стоматологія, ідентифікація осіб.

The authors have identified promising areas for expanding the scope of use of specialised knowledge in the field of forensic odontology in the practical activities of investigating criminal offences under martial law in Ukraine, in particular, in relation to the identification of war victims. The modern technologies of studying the odontological status of the deceased are analysed. It is substantiated that in modern conditions, the use of specialised knowledge in the field of dentistry to solve urgent tasks of crime investigation has the potential for significant expansion. The authors considered the following forms of use of specialised knowledge: dentist's advisory assistance in planning and organising a tactical operation aimed at collecting lifetime dental data of a missing person and their further use for identification; dentist's technical assistance during certain procedural actions; dentist's participation in the forensic examination of an unidentified corpse. The scale of the task of identifying war victims makes these areas particularly relevant. It is possible to significantly increase the effectiveness of the use of specialised knowledge in this area if investigators and prosecutors involve dentists as specialists in conducting procedural actions, in particular, examination of an unidentified corpse at the scene, seizure and examination of dental documentation, obtaining samples for examination, as well as using their assistance in planning and organising a tactical operation aimed at collecting odontological information about a person. There is an urgent need for proper execution and preservation of documents reflecting the dental status of military and law enforcement personnel. Specialised computer programmes for automated search and comparative analysis need to be introduced into practice. The system of training of specialists in the field of forensic dentistry in the context of training of specialised specialists for forensic institutions needs further development.

Key words: investigation of crimes, forensic examination, forensic science, forensic medicine, forensic dentistry, identification of persons.

Постановка проблеми. Масштабні завдання з розкриття та розслідування воєнних злочинів і пов'язаних із війською кримінальних правопорушень, зокрема, щодо ідентифікації загиблих, які постали перед правоохоронними органами в Україні, потребують застосування усіх можливих технологій, що сприятимуть їх вирішенню. Необхідно впроваджувати сучасні алгоритми та відповідні технічні засоби, які дають змогу максимально пришвидшувати процеси, не втрачаючи якості, забезпечувати оптимальну економічну доцільність.

Суттєву роль у розслідуванні злочинів, наслідком яких є заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини під

час воєнного конфлікту, відіграє використання спеціальних медичних знань. Це пояснюється, насамперед, великим спектром питань, які мають значення для кваліфікації протиправних діянь, встановлення вагомих елементів предмета доказування, зокрема, тих, що стосуються способу й інших обставин вчинення кримінального правопорушення.

Під час війни перед правоохоронними органами й експертними установами виникли складні виклики, у зв'язку з ідентифікацією великої кількості загиблих, тіла яких піддаються впливу руйнуючих факторів від застосування

різного озброєння та умов зовнішнього середовища при тривалому періоді від настання смерті до виявлення і дослідження трупа. У таких випадках за традиційними алгоритмами ідентифікації жертв масових катастроф впізнання загиблих здійснюють за документами й ознаками зовнішності, відбитками пальців, зубами, номерами медичних імплантатів і ДНК. При значному спотворенні тіла, коли зовнішні ознаки не зберіглись, необхідно застосовувати спеціальні методи криміналістичної та судово-медичної ідентифікації. Одним з таких методів є дослідження одонтологічного статусу загиблого, який в Україні застосовують в судово-медичній експертизі за окремими справами. Але в умовах війни, коли жертв багато, його можливості, як видається, мають більший потенціал, ніж той, що реалізується зараз. Тому варто визначити напрями використання спеціальних знань фахівців у галузі стоматології в процесі розслідування кримінальних правопорушень в умовах надзвичайної ситуації, яка склалась в Україні.

Стан дослідження проблеми. Теоретичні аспекти використання спеціальних знань у кримінальному провадженні ґрунтовно досліджені у працях В. Гончаренка, Н. Клименко, М. Сегая, М. Шербаковського, І. Пірога, Е. Сімакової-Єфремян та інших вітчизняних науковців. Проблеми судово-медичної ідентифікації загиблих внаслідок бойових дій за стоматологічним статусом розглядали А. Біляков, Н. Едгард, В. Мішалов, В. Войченко, С. Козлов, Б. Михайличенко, А. Бабанін, В. Мішалов, О. Дунаєв, В. Біда, Є. Костенко, Ю. Переста, В. Черняк, П. Гасюк, А. Нікіфоров, Ю. Мошак, М. Гончарук-Хомин, В. Безега та інші автори. Водночас комплексного підходу до використання спеціальних знань у галузі стоматології на всіх етапах досудового розслідування злочинів в умовах війни до цього часу не вироблено. Зокрема залишаються малодослідженими аспекти залучення стоматолога як спеціаліста до проведення окремих процесуальних дій, його участі в проведенні судово-медичної експертизи трупа, впровадження автоматизованих систем ідентифікації за стоматологічним статусом.

Мета дослідження – визначити напрями розширення сфери використання спеціальних знань у галузі судової стоматології в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні, зокрема, щодо ідентифікації жертв війни.

Виклад основного матеріалу. Дослідження стоматологічного статусу за правилами ідентифікації Інтерполу здійснюють шляхом огляду зубів трупа судовим одонтологом, який здійснює детальний опис зубного ряду та навколишніх структур, пломб і матеріалів, що реєструється у формі Інтерполу Ф1/Ф2 [1, с. 142]. У подальшому в ході судово-медичної експертизи отримані дані порівнюють з прижиттєвими (передсмертними) стоматологічними записами зниклої безвісти людини, встановлюючи таким чином особу загиблого. Науковцями підкреслено, що порівняльне дослідження зубів є стандартизованим і успішно застосовуваним методом ідентифікації особи на основі її фізичного вигляду [2], а отже можливості відповідних технологій повинні активно використовуватись у практиці ідентифікації жертв війни та вирішенні інших завдань розслідування злочинів.

В Україні у нинішній час як основний метод ідентифікації спотворених тіл загиблих в умовах воєнних дій використовують ДНК-аналіз, який здійснюється шляхом проведення перевірочних досліджень спеціалістами-криміналістами Національної поліції за допомогою приладів швидкого ДНК-тестування ANDE [3], а надалі – судових молекулярно-генетичних експертиз в державних експертних установах [4]. Безумовно, метод ДНК-аналізу є найбільш точним в цьому контексті, але вищевикладений алгоритм вимагає значних матеріальних витрат і часу. Зараз в Україні експертні ДНК-лабораторії перевантажені молекулярно-генетичними експертизами, які слідчі при-

значають з метою встановлення особистості загиблих. У такій ситуації використання, за можливості, інших методів також є вагомим.

Вітчизняні науковці наголошують на доцільності застосування комплексного підходу до ідентифікації жертв війни в Україні. Це пояснюють низкою аргументів, зокрема, такими: надмірне захоплення «золотим стандартом» ДНК-ідентифікації не враховує ймовірність помилки експерта-генетика; в умовах масових жертв є необхідність ретельного попереднього судово-медичного сортування тіл для зменшення числа зіставлень розшукуваних і загиблих [5, с. 79–80]. До цих аргументів варто додати економічні міркування, оскільки «сліпі» прямі та родинні пошуки за базами даних ДНК і подальші чисельні молекулярно-генетичні експертизи в кримінальному провадженні нерідко призводять до нераціонального витрачання фінансових ресурсів.

Аналіз статистичних даних лабораторії молекулярно-генетичних досліджень Харківського НДЕКЦ МВС України дозволяє стверджувати, що в умовах війни навантаження на експертів-генетиків є надзвичайно високим. За період воєнного стану тільки в цій установі було проведено більше 6 тис. таких експертиз. Видається, що попереднє застосування судово-медичними експертами, за можливістю, інших методів ідентифікації загиблих, зокрема порівняльного аналізу стану зубів, сприятиме зменшенню навантаження, оскільки не тільки дозволить значно звузити коло пошуку за певним тілом, а і надає слідчому вагомий додатковий доказ у вигляді ще одного ідентифікаційного висновку експерта.

Крім того, варто пам'ятати, що одним з найбільш цінних об'єктів судового молекулярно-генетичного аналізу є тверді тканини зубів невпізаного трупа, в яких ДНК добре зберігається навіть в умовах суттєвого впливу на тіло руйнуючих факторів. Але повні ДНК-профілі успішно встановлюють з інтактних зубів навіть тіл з великим посмертним інтервалом, тоді як ушкоджені зуби таких результатів досягти не дають [6]. У практиці роботи вітчизняних експертів-генетиків нерідкими є випадки одержання для ДНК-дослідження ушкоджених зубів, що свідчить про певні прогалини у знаннях спеціалістів-криміналістів, судово-медичних експертів та інших спеціалістів, залучених до оглядів і досліджень жертв війни, в контексті правильного вилучення біологічних зразків. Відповідно, огляд зубів трупа та вилучення належних зразків для молекулярно-генетичного дослідження є запорукою успіху подальшої ДНК-ідентифікації. Отже, консультативна допомога спеціаліста-стоматолога в цьому сенсі теж може бути корисною.

Викладені вище обставини засвідчують важливість розширення сфери використання спеціальних знань у галузі стоматології для вирішення нагальних завдань розслідування злочинів в умовах війни у трьох формах:

- 1) консультативної допомоги спеціаліста-стоматолога у плануванні та організації тактичної операції, спрямованої на збір прижиттєвих стоматологічних даних зниклої безвісти особи та подальше їх використання для ідентифікації;
- 2) технічної допомоги спеціаліста-стоматолога під час проведення окремих процесуальних дій;
- 3) участі лікаря-стоматолога в проведенні судово-медичної експертизи.

Практична реалізація цих форм є взаємопов'язаною, адже огляд трупа, вилучення й огляд медичної документації за участі стоматолога дозволяє швидко вирішити питання щодо доцільності подальшої ідентифікації загиблого шляхом порівняння одонтологічного статусу під час проведення судово-медичної експертизи та/або вилучення зубів як зразків біологічного матеріалу для ДНК-аналізу.

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством України, спеціаліст може бути залучений стороною кри-

мінального провадження для надання технічної допомоги, в тому числі для відбору зразків для проведення експертизи (ст. 71 КПК України). Огляд трупа проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [7].

У цьому контексті важливо підкреслити потенційне значення допомоги спеціалістів, зокрема, судових стоматологів, як це прийнято в зарубіжній практиці. Але в Україні судова стоматологія не є окремою спеціальністю. Її визнають лише галуззю судової медицини. Як наслідок такої ситуації, під час зовнішнього огляду трупа на місці його виявлення дослідженню зубів значної уваги не приділяють. Визначення стоматологічного статусу (зубної формули) невідомого трупа здійснюється судово-медичними експертами в ході експертизи. Якісні зміни будуть можливими після запровадження спеціальної підготовки судових стоматологів як окремої категорії фахівців.

Разом з цим вже зараз, як ми вважаємо, практика залучення лікарів-стоматологів як спеціалістів до огляду на місці події спотворених трупів сприятиме підвищенню ефективності вирішення завдань щодо подальшої ідентифікації жертв війни. Важливою умовою для цього є організація проведення слідчих за використанням допомоги спеціалістів не тільки огляду місця події, а тактичної операції, спрямованої на збір інформації, необхідної для встановлення особистості загиблих.

Алгоритм цієї тактичної операції в частині використання спеціальних знань у галузі судової стоматології може бути представлений таким чином: 1) огляд зубо-щелепної системи трупа за участі лікаря-стоматолога як спеціаліста і вирішення питання щодо потенційної можливості подальшої ідентифікації за одонтологічним статусом; 2) складання орієнтовної впізнавальної картки (зубної формули) трупа за допомогою лікаря-стоматолога; 3) проведення процесуальних дій, спрямованих на з'ясування стоматологічної інформації щодо зниклої безвісти особи (допити близьких осіб, командирів і товаришів по службі тощо); 4) вилучення медичної документації та її огляд за участі лікаря-стоматолога як спеціаліста, який може надати слідчому допомогу у визначенні конкретних медичних документів (рентгенівських знімків, записів тощо), необхідних для проведення порівняльного дослідження; 5) призначення судово-медичної експертизи трупа з постановкою завдань щодо порівняльного дослідження одонтологічного статусу. На всіх етапах цієї тактичної операції корисними є консультації стоматолога.

Стоматологічна ідентифікація є швидким і успішним методом ідентифікації під час масових катастроф, коли жертви мали стоматологічні записи, відповідно, до прийнятих професійних стандартів [8]. Таким чином, обов'язковою умовою використання відповідних технологій є наявність стоматологічної документації зниклої безвісти особи.

Як підкреслено науковцями, ідентифікація відбувається за наявності відповідної бази порівняння, без якої значна кількість ознак одонтологічного статусу не має сенсу. У зв'язку з цим, кожне відвідування лікаря-стоматолога або отримання стоматологічної допомоги у закладах охорони здоров'я потребують відповідної документальної фіксації. МОЗ України розроблені вимоги до введення стоматологічної документації, яких мають дотримуватися у своїй діяльності лікарі-стоматологи та інші фахівці закладів охорони здоров'я стоматологічного профілю усіх форм власності [9, с. 59]. Стоматологічна документація є невід'ємною частиною стоматологічної практики. Зберігання стоматологічних записів у формі стоматологічних карт, рентгенограм, фотографій, відбитків, зліпків тощо є етичним і юридичним обов'язком з боку лікарів-стоматологів. Кожен практикуючий лікар-стоматолог повинен зробити частиною рутинної практики створення базової

таблиці всіх станів, які спостерігалися у пацієнта під час першого візиту, і продовжувати регулярно оновлювати документацію [10]. На жаль, в Україні лікарі-стоматологи дотримуються таких рекомендацій не завжди.

Слідчому, котрий розслідує кримінальну справу за фактом безвісного зникнення людини, доцільно з'ясувати з доступних джерел (наприклад, під час допиту родичів, колег тощо), в якому закладі охорони здоров'я, у тому числі приватної власності, отримувала стоматологічну допомогу зникла безвісти особа. Надалі варто отримати тимчасовий доступ до відповідної стоматологічної документації, залучивши до її виїмки лікаря-стоматолога як спеціаліста. Саме такий спеціаліст під час вилучення й огляду стоматологічної документації може надати консультацію з приводу її повноти, особливих стоматологічних «прикмет» особи і, що головне, достатності даних для ймовірної подальшої ідентифікації невідомого трупа за одонтологічним статусом, адже згідно з методичними рекомендаціями, судово-медичним експертам необхідно отримати певні дані щодо прижиттєвого стану зубо-щелепного апарату, зокрема, оригінали письмових записів, всі рентгенограми, клінічні фотографії та відбитки зубів, письмову кореспонденцію між стоматологічною клінікою, зуботехнічною лабораторією, ливарнею, зубним техніком та, можливо, працівниками страхової компанії, записи щоденників лікарів-стоматологів, пояснення і додатки про попереднє лікування, у тому числі ортопедичне та ортодонтичне [11, с. 10–11]. Відповідно, виходячи з отриманої від спеціаліста-стоматолога інформації, слідчий може визначити, які тактичні завдання щодо пошуку та встановлення зниклої особи шляхом аналізу відомостей про стан її зубів доцільно ставити та вирішувати у подальшому розслідуванні.

Процесуально дією, яка безпосередньо вирішує питання щодо ідентифікації невідомого тіла за одонтологічним статусом, є судово-медична експертиза. За традиційними рекомендаціями до її проведення на етапі зовнішнього дослідження трупа, зокрема, його зубо-щелепної системи, й дослідження речових доказів зі слідами прикусу варто запрошувати лікаря-стоматолога [12, с. 53, 67]. Це має важливе значення для вирішення експертного завдання орієнтувального характеру, але є недостатнім щодо завдань ідентифікаційних, зважаючи на відсутність у звичайного лікаря-стоматолога знань у цій специфічній сфері. Виходом з такої ситуації є тільки фахове навчання судово-медичних експертів судовій стоматології. Оптимальним видається передбачення штатних посад судових одонтологів в бюро судово-медичної експертизи. Такі фахівці були б корисними як для участі у разі потреби в огляді трупа на місці події у статусі спеціалістів, так і безпосередньо як судово-медичні експерти при проведенні експертизи, пов'язаної з вирішенням завдань щодо дослідження зубів та і слідів на речових доказах.

Як відзначено науковцями, під час проведення судово-медичної експертизи трупа в Україні бракує чітких схем та алгоритмів проведення ідентифікаційних заходів з використанням судово-одонтологічних досліджень, у зв'язку з чим, пропонується використовувати дані одонтологічного та одонтологічного дослідження при складанні експертом впізнавальної карти [13, с. 72].

У багатьох країнах світу правоохоронні органи та установи судової експертизи використовують спеціалізоване програмне забезпечення, призначене для автоматизованого порівняння стоматологічних даних невідомих трупів з прижиттєвими даними зниклих осіб. Наприклад, програми Interpol DVI System (країни ЄС, Північної Америки, Азії та інші, які співпрацюють з міжнародною організацією Інтерпол), PlassData DVI System International (США, Німеччина, Франція, Великобританія, Нідерланди, Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Японія, Сінгапур, Південна Корея та ін.), WinID (США, Канада, Австралія,

Великобританія, Німеччина, Франція та ін.), ADIS (США, Канада, Австралія), OdontoSearch (США) використовують насамперед для ідентифікації масових жертв катастроф.

Вітчизняними авторами було розглянуто методи дентальної ідентифікації, впроваджені Асоціацією судової стоматології України, в контексті забезпечення потенційної можливості функціонування в Україні систем Interpol DVI System, ADIS (Automated Dental Identification System) і WinID (Win Identification). У результаті обґрунтовано нагальну потребу становлення судової стоматології як окремої науки, адаптації методики ідентифікації з використанням спеціальних програм до особливостей надання стоматологічної допомоги населенню України, створення єдиної державної бази даних та відповідного законодавчого забезпечення, навчання лікарів судової стоматології [14, с. 215–216]. Окремо досліджувались можливості програми PlassData Software A/S у розрізі її використання на території України, що засвідчило її перспективність [15]. Разом з цим, системних заходів у цьому напрямі на державному рівні здійснено не було.

Як наслідок, в Україні досі немає системи одонтологічної ідентифікації. Обмеженими є можливості її повноцінного запровадження з причини відсутності стоматологічних карток більшості населення. Тому чи не єдиним різновидом потенційних джерел прижиттєвої інформації про стан зубів загиблого, що можуть бути використані для порівняльного дослідження, є ортопантомограми (панорамні знімки зубо-щелепної системи), які роблять при наданні особі стоматологічної допомоги. Відомі випадки успішного їх використання для ідентифікації загиблих військовослужбовців в Україні, що підтверджує їх значення за умов дефіциту або повної відсутності стоматологічної та медичної документації [16].

Асоціацією судової стоматології України та працівниками науково-навчального центру судової стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет» було розроблено методологію комплексної медико-інформаційної програми ідентифікації особи за одонтологічним статусом з експертною оцінкою морфо-функціональних змін зубо-щелепного апарату як результатів стоматологічного лікування і реабілітації потерпілих. Її рекомендується використовувати з метою забезпечення уніфікованого підходу до ідентифікації осіб за даними стоматологічного статусу [17, с. 99].

Зазначені обставини засвідчують важливість проведення судово-медичної експертизи при застосуванні методів ідентифікації трупа за одонтологічним статусом експертами, які пройшли спеціальну підготовку в галузі судової стоматології. Також важливим є здійснення заходів, спрямованих на технологічні рішення щодо впровадження автоматизованих систем дентальної ідентифікації в регіональні установи судово-медичної експертизи, формування державної криміналістичної стоматологічної бази даних для порівняння.

В умовах війни надзвичайної актуальності набули потреби формування автоматизованої системи стоматологічної ідентифікації військовослужбовців, поліцейських, особового складу служби цивільного захисту та добровольчих формувань, які мають підвищений ризик загибелі. Щодо цих осіб нещодавно запроваджено обов'язкове (під час воєнного стану) одержання та зберігання зразків біологічного матеріалу, що за необхідності може бути використано для ДНК-ідентифікації. Такі зразки, залежно від приналежності особи до певного військового або право-

охоронного органу, зберігають у відомчих закладах охорони здоров'я або в особових справах у відділах кадрів.

Зважаючи на те, що всі військовослужбовці та працівники правоохоронних органів періодично проходять військово-лікарські комісії та одержують медичну та стоматологічну допомогу переважно у відомчих закладах охорони здоров'я, впровадження формалізованої стоматологічної документації для таких осіб, яка за потреби може бути використана для ідентифікації загиблого, в Україні не видається занадто складним завданням. На нашу думку, таке впровадження, доповнюючи зразки біологічного матеріалу, не буде зайвим з наступних міркувань: 1) своєчасне надання стоматологічної допомоги є важливим заходом, спрямованим на охорону здоров'я військовослужбовців і правоохоронців; 2) адаптація стоматологічної документації до умов використання для ідентифікації загиблого та її зберігання не вимагає значних матеріальних затрат; 3) на відміну від ДНК-ідентифікації, порівняння даних стоматологічного статусу загиблого з базою медичної документації не потребує попереднього проведення молекулярно-генетичної експертизи, а отже, є зручним і недорогим інструментом сортування тіл; 4) ідентифікація за стоматологічним статусом є додатковим доказом, який унеможливує від помилки, яку не можна виключити навіть у результатах ДНК-аналізу.

Крім того, наявність в Україні автоматизованої системи порівняння стоматологічних даних буде корисною і для швидкої ідентифікації будь-якої жертви за умови, якщо під час розслідування за фактом зникнення особи слідчий зможе виявити та вилучити придатну для використання в ідентифікаційних цілях стоматологічну документацію.

Висновки. В умовах війни використання спеціальних знань у галузі стоматології для вирішення нагальних завдань розслідування злочинів має потенціал до суттєвого розширення щодо таких форм, як консультативна допомога спеціаліста-стоматолога у плануванні й організації тактичної операції, спрямованої на збір прижиттєвих стоматологічних даних зниклої безвісти особи та подальше їх використання для ідентифікації; технічна допомога спеціаліста-стоматолога під час проведення окремих процесуальних дій; участь лікаря-стоматолога в проведенні судово-медичної експертизи невідомого трупа. Масштабність завдань з ідентифікації жертв війни зумовлює особливу актуальність цих напрямів.

Суттєво підвищити ефективність використання спеціальних знань у цій галузі можливо за умови більш широкого залучення слідчими та прокурорами лікарів-стоматологів як спеціалістів до проведення процесуальних дій, зокрема, огляду невідомого трупа на місці події, вилучення й огляду стоматологічної документації, одержання зразків для експертизи, а також використання їх допомоги у плануванні й організації тактичної операції, спрямованої на збір прижиттєвої та посмертної одонтологічної інформації особи. Нагальною є потреба належного оформлення та збереження документів, які відображають стоматологічний статус військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, у відомчих закладах охорони здоров'я та впровадження у практику спеціалізованих комп'ютерних програм автоматизованого пошуку та порівняльного аналізу. Потребує подальшого розвитку система навчання спеціалістів у галузі судової стоматології в контексті підготовки профільних спеціалістів для установ судово-медичної експертизи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляков А. М., Ергард Н. М. Особливості ідентифікації загиблих осіб під час воєнного стану (огляд літератури). *Медичні перспективи*. 2023. Вип. 4. С. 141-150.
2. Personal Identification of Deceased Persons: An Overview of the Current Methods Based on Physical Appearance / Z. Caplova et al. *Journal of Forensic Sciences*. 2017. Vol. 63, no. 3. P. 662-671. DOI: <https://doi.org/10.1111/1556-4029.13643>.
3. Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 150-156. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.22>.

4. Степанюк Р. Л., Гусева В.О. Організаційні засади ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок надзвичайних подій із масовими жертвами. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 29-38. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-29>.
5. Мішалов В., Войченко В., Козлов С. Комплексний підхід проведення ідентифікації тіл загиблих осіб в умовах збройного конфлікту. *Морфологія*. 2022. Вип. 16. С. 76-82. DOI: <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2022.3.76-82>.
6. Kumar N., Aparna R., Sharma S. Effect of postmortem interval and conditions of teeth on STR based DNA profiling from unidentified dead bodies. *J Forensic Leg Med*. 2021. Iss. 83. P. 102246. doi: 10.1016/j.jflm.2021.102246.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Madi H. A., Swaid S., Al-Amad S. Assessment of the uniqueness of human dentition. *J Forensic Odontostomatol*. 2013. Iss. 31(1). P. 30-39.
9. Михайличенко Б. В., Бабанін А. А., Мішалов В. Д., Дунаєв О. В. Сучасні можливості судово-медичної ідентифікації особи за стоматологічним статусом: стан і перспективи. *Інтерактивна антропологія*. 2014. № 1 (23). С. 56-60.
10. Devadiga A. What's the deal with dental records for practicing dentists? Importance in general and forensic dentistry. *Journal of Forensic Dental Sciences* 2014. Iss. 6 (1). P 9-15. DOI: 10.4103/0975-1475.127764
11. Мішалов В. Д., Біда В. І., Костенко Є. Я., Переста Ю. Ю. Комп'ютерна ідентифікація осіб за стоматологічним статусом : методичні рекомендації. Ужгород, 2013. 21 с.
12. Судова медицина : підручник для студентів мед. вузів. / Концевич І. О., Михайличенко Б. В. та ін.; За ред. І. О. Концевич, Б. В. Михайличенка. К. : МП «Леся», 1997. 656 с.
13. Черняк В. В., Гасюк П. А., Нікіфоров А. Г. Деякі аспекти судово-медичної експертизи осіб за одонтологічним статусом. *Судово-медична експертиза*. 2012. № 6. С. 72-73.
14. Переста Ю. Ю., Бабанін А. А., Михайличенко Б. В., Мішалов В. Д., Дунаєв О. В. Організація та основні напрямки розвитку судової стоматології в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина»*. 2013. Вип. 3 (48). С. 211-216.
15. Мішалов В., Костенко Є., Гончарук-Хомин М., Войченко В. Особливості системи DVI INTERPOL та спеціалізованого програмного забезпечення PLASS DATA SOFTWARE, що націлені на ідентифікацію осіб та розкриття злочину. *Судово-медична експертиза*. 2016. Вип. 1. С. 8-15.
16. Forensic dental identification in complicated fractured skull conditions: case report with adapted algorithm for image comparison / V. D. Mishalov et al. *J Forensic Odontostomatol*. 2021. Iss. 39 (2). P. 45-57.
17. Мошак Ю., Костенко Є., Гончарук-Хомин М., Безега В. Проблематика реалізації методів дентальної ідентифікації військовослужбовців в Україні: аналіз стандарту НАТО STANAG 2464 AMEDP-3.1. "Military Forensic Dental Identification". *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2024. № 5 (14). С. 95-101. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-5-16>.